

СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЙ ХИЖИХ ПТАХІВ ДОЛИНИ Р. РОСЬ У БІЛОЦЕРКІВСЬКОМУ РАЙОНІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

М.В. Причепа

*Інститут гідробіології НАН України; пр. Героїв Сталінграду, 12, м. Київ, 04210, Україна
Institute of Hydrobiology of the National Academy of Sciences of Ukraine;
Prospect Geroiv Stalingradu, 12, Kyiv, 04210, Ukraine*

✉ prichepa1987@ukr.net; Mykola Prychepa <https://orcid.org/0000-0002-3114-2402>

Recent state of populations of birds of prey in the valley of Ros river in Bila Tserkva district of Kyiv region. - M.V. Prychepa. - Avifauna of Ukraine. 9. 2020. - Data were collected in 2016–2018. In total, we found 12 species of birds of prey. 8 species from them were breeding in the study area. 43 breeding pairs were registered. Buzzard (41.9% from the total number), Sparrow Hawk (16.6%) and Marsh Harrier (11.6%) were the most abundant species. Of the species listed in the Red Book of Ukraine (2009) we found only two pairs of Black Kite (4.7%). Number of this species decreased during last decades. [Ukrainian].

Key words: fauna, distribution, number, rare species.

Дослідження проводилися у 2016–2018 рр. Загалом виявлено 12 видів хижих птахів, 8 із них гніздяться на території досліджень. Всього зареєстровано 43 гніздові пари. Найбільш численними були звичайний канюк (41,9% від загальної чисельності хижих птахів), малий яструб (16,6%) та очеретяний лунь (11,6%). Із видів, занесених до Червоної книги України (2009), тут гніздиться лише чорний шуліка, частка якого становить 4,7%.

Ключові слова: фауна, поширення, чисельність, рідкісний вид.

Нині приділяється значна увага дослідженню хижих птахів у долинах малих та середніх річок. Завдяки великій різноманітності біотопів – луки, болота, ліси різного типу, тут гніздяться або шукають здобич багато видів (Домашевський і др., 2005, 2009). Враховуючи, що хижі птахи у трофічному аспекті займають найвищу ланку в екосистемах і відносно чутливо реагують на зміни, що відбуваються в них, їх доцільно розглядати в якості модельних об'єктів при проведенні екологічного біомоніторингу.

Річка Рось має загальну довжину 345 км. Протікає вона по території трьох областей – Вінницької, Київської, Черкаської. Є однією із найбільш зарегульованих річок України (Хільчевський та ін., 2012). Незважаючи на це, в долині Росі збереглися на окремих ділянках стиглі мішані та листяні ліси, зокрема схилові діброви, грабові, вільхові, осокові гаї. Тут чимало дрібних озер, осокових, розогово-очеретяних боліт, а також заболочених каналів. Неабиякий інтерес річка становить з точки зору проживання птахів у безпосередній близькості до людських поселень, оскільки вона протікає через місто Білу Церкву та цілу низку сіл. Гніздовий та трофічний консерватизм окремих видів робить їх популяції вразливими в умовах надмірного антропогенного впливу, тому важливим є збір даних про видовий склад та поширення соколоподібних у різних регіонах України (Матвійчук, Пірхал, 2008).

Заплава річки активно використовується в сільськогосподарських цілях. Основу землекористування складають сінокісні луки та поля різних культур, а також пасовища для великої рогатої худоби. Поблизу населених пунктів досить значні земельні ділянки використовуються під городи. На схилах річкової долини і на прилеглих територіях розташовані лісові масиви. Характерною особливістю ландшафту є наявність пагорбів уздовж правого берега річки, де розміщені стиглі листяні ліси, а також численні невеликі гаї байрачного типу.

Мета нашої роботи – узагальнення інформації про сучасний стан фауни хижих птахів долини р. Рось у межах Білоцерківського району.

Матеріал і методика

Матеріал для публікації був зібраний 25.04.2016 р., 8–9.05.2016 р., 16.05.2017 р., 23.05 та 30.05.2017 р., 9.05, 2.06 та 15.07.2018 р. Використовувалася

Гніздова фауна хижих птахів території досліджень
Breeding fauna of birds of prey in the study area

Вид	N	P	%
<i>Acipiter gentilis</i>	3	0,71	7,0
<i>A. nisus</i>	7	1,77	16,3
<i>Buteo buteo</i>	18	4,29	41,9
<i>Pernis apivorus</i>	3	0,71	7,0
<i>Circus aeruginosus</i>	5	1,19	11,6
<i>Milvus migrans</i>	2	0,48	4,7
<i>Falco tinnunculus</i>	3	0,71	7,0
<i>F. subbuteo</i>	2	0,48	4,7
Всього:	43	9,86	100

Примітка. N – кількість територіальних пар, P – відносна щільність населення (пар/10 км долини річки), % – частка від загальної чисельності.

методика точкових обліків (Домашевский, 2004a) із тривалістю не більше 2 годин. Для обліків використовувалися біноклі (10–12×) та цифровий фотоапарат із 12- та 20-кратним збільшенням. Рух між точками здійснювали за допомогою автомобіля та велосипеда. Всього було обстежено близько 42 км долини річки від с. Томилівка до с. Щербаки.

Результати та обговорення

У процесі досліджень було зареєстровано 12 видів птахів, з яких 8 гніздяться (табл.), а 4 зустрічаються у гніздовий період – орел-карлик (*Hieraaetus pennatus*), зміїд (*Circaetus gallicus*), степовий канюк (*Buteo rufinus*), лучний лунь (*Circus pygargus*). Всього було обліковано 43 територіальні пари. На першому місці за чисельністю був звичайний канюк (*Buteo buteo*), частка якого становила 41,9% від загальної кількості пар хижих птахів. На другому й третьому місцях виявилися малий яструб (*Acipiter nisus*) – 16,6% та очеретяний лунь (*Circus aeruginosus*) – 11,6%. Із видів, занесених до Червоної книги України (2009), тут гніздиться лише чорний шуліка (*Milvus migrans*), частка якого становить 4,7%.

Чисельність великого яструба (*Acipiter gentilis*) за останнє десятиліття значно скоротилася – у 3,3 раза. У 2006–2008 рр. на території досліджень було 10 гніздових пар. Очевидно, завдяки цьому помітно зросла кількість дрібних соколів та малого яструба, що потерпають від негативного впливу зазначеного хижака.

Сприяти росту чисельності малого яструба може також омолодження і меліорація лісів, внаслідок чого зростає площа не лише ділянок, придатних для гніздування, але і збільшується площа мисливських угідь, які заселяються дрібними горобцеподібними птахами (Ивановский, 2012).

Висока чисельність звичайного канюка обумовлена рівнем його топичної та трофічної пристосованості до умов середовища. Відомо, що цей вид стійкий до антропогенного впливу і зберігає високу чисельність порівняно з іншими видами хижих птахів (Домашевский, 2004б).

Гніздування чорного шуліки було зареєстроване у 2015 р. в околицях с. Шкарівка, у 2016 р. виявлено ще одну територіальну пару вище за течією Росі від дендропарку Олександрія в Білій Церкві. У 2010 р. цей вид було виявлено в долині р. Роставиця на водосховищі в околицях с. Трушки. Раніше чисельність чорного шуліки в долині Росі була помітно вищою. Так, у травні 1989 р. дві гніздові пари виявлені тільки в одному невеликому лісі на правому березі Росі між селами Шкарівка та Коженики і ще дві – в лісі на лівому березі р. Кам'янка навпроти сіл Безугляки та Великополовецьке Сквирського району (Костюшин и др., 2015; В.М. Грищенко, особ. повід.).

Орел-карлик темної морфи спостерігався 23.05.2017 р. у долині р. Рось над заболоченими луками в околицях м. Біла Церква в межах Томилівського лісу. Не визначеним є статус перебування в долині річки степового канюка. Одну особину спостерігали 27.07.2016 р. в околицях с. Коженики. В останнє десятиріччя вид став активно розселятись і розширювати свій ареал, зокрема й на північ (Домашевский и др., 2005). Лучний лунь був зареєстрований 7.05.2018 р. в околицях с. Коженики. Раніше дослідники не відмічали цього птаха на Росі в межах Київської області (Костюшин, Домашевский, 2013).

Таким чином, результати наших досліджень засвідчують значно бідніший якісний та кількісний склад фауни хижих птахів, порівняно з іншими регіонами, зокрема заплавами річок Ірпінь, Тетерів, Здвиж (Домашевский и др., 2005, 2009, 2012). Це, перш за все, пояснюється особливостями ландшафту. Заплава Росі більш суха й вузька, що зумовлено горбистим рельєфом місцевості. Додатковими і водночас підсилюючими (синергічними) чинниками антропогенного походження є розорювання лук, меліорація боліт, вирубка лісів та фактор неспокою у гніздовий період. Саме вони визначають за рахунок зміни біотопів та кормових угідь сучасний стан фауни хижих птахів у середній течії р. Рось.

ЛІТЕРАТУРА

- Домашевский С.В. (2004а): Опыт учета хищных птиц в лесных биотопах. - Облік птахів: підходи, методики, результати. Житомир. 46-47.
- Домашевский С.В. (2004б): Материалы по экологии канюков на севере Украины. - Беркут. 13 (2): 230-242.

- Домашевский С.В., Костюшин В.А., Гаврилук М.Н. (2005): Размещение и численность гнездящихся хищных птиц в нижнем течении р. Тетерев (Киевская область). - Современ. проблемы зоологии и экологии. Мат-лы междунар. конфер., посвящ. 140-летию основания Одесского нац. ун-та им. И.И. Мечникова, каф. зоологии ОНУ, Зоол. музея ОНУ и 120 годовщине со дня рождения заслуженного деятеля науки УССР, профессора И.И. Пузанова. Одесса: Феникс. 74-75.
- Домашевский С.В., Костюшин В.А., Письменный К.А. (2009): Видовой состав, численность и распределение хищных птиц поймы р. Ирпень (Житомирская и Киевская области). - Бранта. 12: 157-161.
- Домашевский С.В., Костюшин В.А., Письменный К.А. (2012): Видовой состав и численность хищных птиц долины р. Здвиж (Житомирская и Киевская области). - Бранта. 15: 148-156.
- Домашевский С.В., Письменный К.А., Костюшин В.А. (2005): О гнездовании курганника в Украинском Полесье. - Беркут. 14 (1): 138-139.
- Ивановский В.В. (2012): Хищные птицы Белорусского Поозерья. Витебск: УО «ВГУ им. П.И. Машерова». 1-209.
- Костюшин В.А., Домашевский С.В. (2013): Гнездовая численность лугового луны (*Circus pygargus*) в Киевской области. - Беркут. 22 (2): 105-106.
- Костюшин В.А., Домашевский С.В., Грищенко В.Н. (2015): Материалы по распространению черного коршуна (*Milvus migrans*) в Киевской области в гнездовый период. - Беркут. 24 (1): 42-46.
- Матвійчук О.А., Пірхал А.Б. (2008): Чисельність та поширення денних хижих птахів у Вінницькій області. - Новітні дослідження соколоподібних та сов. Мат-ли III Міжнар. наук. конфер. «Хижі птахи України», м. Кривий Ріг, 24–25 жовтня 2008 р. Кривий Ріг. 235-242.
- Хільчевський В.К., Савицький В.М., Красова Л.А., Гончар О.М. (2012): Польові та лабораторні дослідження хімічного складу води р. Рось. К.: Вид. центр «Київський університет». 1-143.
- Червона книга України. Тваринний світ / Під ред. І.А. Акімова. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 1-624.